

Zaalblad, gratis mee te nemen

150 Jaar Herdenking Heiligverklaring Martelaren van Gorcum

Marijke Holtrop

Wie zijn de Martelaren van Gorcum?

In 1572, tijdens de door Willem van Oranje geleide Opstand in de Nederlanden tegen het Spaanse gezag, werd in Gorinchem een groep rooms-katholieke geestelijken door de watergeuzen gevangen genomen, gemarteld en naar Brielle afgevoerd. Omdat de geestelijken trouw bleven aan het katholieke geloof en de paus werden zij -na een schijnproces onder leiding van Lumey, aanvoerder van de watergeuzen- ter dood veroordeeld. In een turfschuur bij het Sint-Elisabethklooster, even buiten Brielle, werden de negentien geestelijken in de nacht van 9 juli 1572 opgehangen. Op de plaats waar zij zijn opgehangen werd in de 19de eeuw ter nagedachtenis een houten kapel met een Ommegang gebouwd. In de

Ommegang staat een ciborium (een koepelvormig monument) dat aangeeft waar de turfschuur heeft gestaan. Sinds 1932 vervangt een stenen kerk de houten kapel: de Bedevaartskerk.

Zaligverklaring

De veelal verminkte lijken van de Martelaren werden

begraven in de turfschuur. Al in 1602 zouden bedevaarten naar die plaats in Brielle hebben plaatsgevonden; in het geheim omdat het protestante landsbestuur vereringen verbood. Vanaf 1615 zijn bij de turfschuur opgravingen uitgevoerd. De gevonden stoffelijke resten van de Martelaren werden verdeeld over kerken en kloosters, de meeste in Brussel, Sint-Truiden en Elshout.

Op 24 november 1675 werden de Martelaren van Gorcum zalig verklaard door paus Clemens X. Aan een zaligverklaring is een procedure van voorwaarden verbonden. Zo moet onder meer sprake zijn van een

langdurige verering, overblijfselen (reliëken) en meerdere wonderen. Een zo'n wonderverhaal met betrekking tot de Martelaren van Gorcum is de volgende. Op de graven van de Martelaren groeiden witte wonderbloemen. De Utrechtse pastoor Adriaan van Oirschot kreeg er rond 1614 een takje van en bewaarde het in een doosje. Toen hij het doosje enkele jaren later opende, droeg het takje negentien witte bloempjes: voor elke martelaar één. De zaligverklaring in de Sint-Pieter in Rome ging gepaard met veel versieringen, schilderijen, mortierschoten, trompet- en trommelmuziek, koren, klokgelui, vreugdelichten en drie dagen feest.

Initiatief heiligverklaring stuit op bezwaren

Het initiatief om de Martelaren van Gorcum heilig te verklaren werd rond 1863 in Rome genomen. De katholieke kerk in Nederland en de Nederlandse regering probeerden de heiligverklaring tegen te houden. Men wilde voorkomen dat een herhaling zou plaats vinden van de gebeurtenissen in 1853, die een direct gevolg waren van de Grondwetsherziening van 1848 ten tijde van koning Willem II (1792-1849). Door de grondwetswijziging werd de macht van de Nederlandse koning aanzienlijk beperkt. Op politiek gebied moest de koning zich terughoudend opstellen; niet de koning maar de ministers werden verantwoordelijk voor het beleid. Met de grondwetswijziging werd ook het recht van vrijheid op godsdienst in de Nederlandse grondwet vastgelegd. De koning mocht geen bemoeienis meer hebben met het bestuur van de katholieke kerk in Nederland. Paus Pius IX maakte gebruik van de veranderde situatie en begon in 1851 met het doorvoeren van hervormingen in Nederland. Zo moest de bisschoppelijke hiërarchie, afgeschaft tijdens de Tachtigjarige Oorlog, weer in ere hersteld worden. Dat hield in: het opnieuw inrichten van de Nederlandse rooms-katholieke kerkprovincie met vijf bisdommen en een bisschop aan het hoofd van elk bisdom. De toenmalige regering, het kabinet Thorbecke I, kon de voorgenomen hervormingen op grond van de Grondwetswijziging van 1848 niet tegenhouden, mocht ze dat al gewild hebben.

Aprilbeweging 1853

Vervolgens ontstond grote onrust onder de protestanten in Nederland, die vreesden dat de katholieken voortaan loyaler zouden zijn aan de paus dan aan de koning. Volgens de overlevering werden in een aantal steden katholieke geestelijken op straat bespot en katholiek personeel ontslagen. Pius IX voerde zijn plannen door en herstelde op 4 maart 1853 met de pauselijke bul *Ex Qua Die* de bisschoppelijke hiërarchie in Nederland.

Leonard Leonard Wiener, Penning instelling bisschoppelijke hiërarchie en vijf bisdommen in Nederland, 1853, collectie museum Rotterdam

Dat leidde tot de heroprichting van het aartsbisdom Utrecht en de bisdommen Den Bosch, Breda, Haarlem en Roermond (in 1956 volgde de oprichting van de bisdommen Groningen en Rotterdam). De protestbeweging die in ijl tempo ontstond, zou later de *Aprilbeweging* genoemd worden. Zij verzamelde in een paar weken

tijd meer dan 50.000 handtekeningen tegen het pauselijk besluit. De handtekeningen werden aangeboden aan Willem III (1817-1890) die in 1849 zijn vader als koning was opgevolgd. Het kabinet Thorbecke I formuleerde een reactie op de petitie, die zij doorgaven aan de koning. Maar Willem III besloot de petitie te steunen en weigerde zich achter de bepalingen van de grondwet te scharen. Daarmee viel hij zijn eigen regering af en op 18 april 1853 viel het kabinet Thorbecke-I.

De bezwaren vanuit Nederland tegen de heiligverklaring van de Martelaren van Gorcum vormden voor paus Pius IX geen belemmering. Op zaterdag 29 juni 1867 vond de heiligverklaring van de negentien Martelaren van Gorcum plaats in de Sint-Pieter in Rome. Uit bewaard gebleven brieven is bekend dat Rome die dag honderdduizenden genodigden telde en de Sint-Pieter, van buiten en van binnen, uitbundig versierd was met meer dan duizend kristallen kroonluchters, vaandels, tapijten, kaarsen en bloemen. Tegelijk met de Martelaren van Gorcum werden zes andere zaligen heilig verklaard. En op dezelfde dag werd ook herdacht dat 1800 jaar eerder Petrus en Paulus de marteldood stierven. De plechtigheden op 29 juni bestonden achtereenvolgens uit een processie, de eigenlijke heiligverklaring en hoogmis. De ceremonie van de heiligverklaring bestond uit het uitspreken door de paus van de heiligverklaring en daarna de aanhef van het Te Deum, een lofzang.

In Nederland werd op 29 juni 1867 in verschillende plaatsen aandacht besteed aan de heiligverklaring, bijvoorbeeld in 's Hertogenbosch en Weert. Op 9 juli 1867 bezochten meer dan 600 bedevaartgangers Brielle; de Nationale Bedevaart naar Brielle vindt jaarlijks plaats.

Cesare Fracassini

De heiligverklaring van de Martelaren van Gorcum in 1867 maar ook de ophanging van de Martelaren van Gorcum in 1572 zijn vooral door één dramatische, realistische en kleurrijke uitbeelding wereldwijd tot ieders

verbeelding gaan spreken: de circa 4 bij 3 meter grote voorstelling die de jonge Italiaanse kunstenaar Cesare Fracassini (1838-1868) in opdracht schilderde. Het schilderij werd op 2 juli 1867 ten geschenke aangeboden aan paus Pius IX en hangt inmiddels permanent in de Sobieskizaal in het Vaticaanse Museum. Van het schilderij is een voorstudie door Fracassini bekend, wat zich in particulier bezit bevindt. Naar het schilderij zijn talloze kopieën gemaakt, zowel geschilderde als in prentvorm.

Op de eerste verdieping van het museum is permanent een zaal gewijd aan de geschiedenis van de martelaren van Gorcum.

Literatuur: Dutch Revolt, Leiden University; Roy Tepe, Oog in Oog met de Martelaren van Gorcum, tentoonstellingscatalogus Gorcums Museum 2012; ; Giucci, Gaetano (1872). "Biografia di Cesare Fracassini, Pittore" in *Roma Artistica*, Volume 1, Number 8, pp. 57-60; Michael Bryan, Dictionary of painters and engravers, vol. 1, London 1886, p. 529; www.parlement.com

Cesare Fracassini, Ophanging Martelaren van Gorcum, olieverf op doek, c. 4 x 3 m, Vaticaanse Musea ©